

Оксана Супронюк,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
пр-т Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
E-mail: odudko@ukr.net

Дискурс модернізму в книжковій культурі видань Ігоря Костецького: журнал «ХОРС» як попередник видавництва «На горі»

Стаття присвячена Ігорю Костецькому (1913–1983) – одному з ідеологів і творців українського культурного процесу в умовах повоевної еміграції в Європі. Розкривається його новаторська діяльність, пов'язана зі створенням часопису «ХОРС» та видавництва «На горі», які покликані були познайомити українців зі світовою літературою і мистецтвом та зробити українську літературу гідною стояти у колі інших світових літератур.

К л ю ч о в і с л о в а: Ігор Костецький, діячі повоевної української діаспори, видання українського зарубіжжя, книжкова культура, альманах «ХОРС», модернізм, видавництво «На горі».

Ігор В'ячеславович Костецький – особа зі світу культури, поет, прозаїк, драматург, історик літератури, есеїст, перекладач, видавець. Його контроверсійна творча особистість до кінця 1980-х рр. була невідома в Україні. При житті він перебував у певній ізоляції на еміграції. Вводити в науковий обіг його творчий спадок почала С. Павличко, згодом цю справу продовжили Г. Грабович і М. Стех. Парадоксальність позиції Костецького в культурному полі України за його життя полягала в тому, що він був одним із потужних ідеологів, талановитих організаторів і творців українського культурного життя в повоевній Європі і водночас – послідовним опозиціонером творчих процесів, які відбувалися в середовищі української еміграції. Як відзначала С. Павличко, він не був типовим політичним емігрантом, як переважна більшість його колег, що опинилася під час війни на Заході. Скоріше, подібно до найвидатніших поетів-модерністів того часу Павнда чи Еліота, він належав до когорти свідомих емігрантів, до тих митців ХХ ст., котрі мислили глобально і для яких рамки однієї культури чи однієї країни були занадто тісними [15, с. 136].

І. Костецький все своє життя прагнув познайомити українців зі світовою літературою і мистецтвом, намагався зробити українську літературу достойною стояти у колі інших світових літератур. Дослідник став частиною того загальносвітового культурного поля, до якого не долучилася основна маса українських культурних діячів в еміграції. Він намагався подолати досить міцні пута українського культурного гетто, модернізувати українську писемність, осучаснити її стилі та жанри.

В цьому полягає найбільша його заслуга як інтелектуального діяча українського зарубіжжя.

В історію української книжкової культури Костецький увійшов як організатор приватного видавництва «На горі» (1955-й – кінець 1970-х, Німеччина, Баварія), яке випустило у світ більше видань світової класики українською мовою і україномовних книжок діячів нашої діаспори, ніж у ті часи це було здійснено в радянській Україні. Сьогодні його видання – це раритети книжкового світу. Етапним у творчій еволюції І. Костецького – до відкриття видавництва – була підготовка і видання журналу «ХОРС» (Регенсбург, 1946). Його перший номер вийшов у жовтні 1946 р. під видавничою маркою Мистецького Українського Руху (МУРу) «Золота брама».

Реалізація проекту «ХОРС» розпочалася у повоевні роки ще у таборах Ді-Пі, де перебували вигнанці з рідних земель. Їх світовідчуття зафіксував у своєму щоденнику Улас Самчук: «... за якими законами буття нам прийшлося нести цей масовий тягар масового вигнання фактично в небуття. <... > Нема. Нічого нема! Нас може спасти хіба чудо, але де його взяти те чудо? <... > Фатальна, універсальна безнадія!... Загрожені небезпекою знищення, ми гарячково хапаємось за друковане слово» [19, с. 249, 329]. Збереження рідного слова на чужині, випуск друкованої продукції стали головними справами, які надавали смисл існування таким людям, як І. Костецький.

Протягом 1945–1948 рр. українській еміграції в Німеччині ціною великих зусиль вдалося налагодити видавничу діяльність. Загалом, у той час тут виходило майже два десятки часописів, на сторінках яких активно обговорювалися актуальні культурні, гро-

мадсько-політичні проблеми, зокрема, питання подальшого розвитку української літератури та культури в еміграції, продовження національно-визвольних змагань, розпочатих перед Другою світовою війною, написання об'єктивної української історії тощо.

Одним з таких часописів був «ХОРС», він створювався в середовищі МУРу. На обкладинці зазначені прізвища його редакторів: В. Бера (В. Петрова), Ю. Корибута (І. Костецького), Ю. Шереха (Ю. Шевельова). Але головним редактором, організатором і фактичним видавцем журналу був І. Костецький. У спогадах сучасників і самого Костецького знаходимо багато підтверджень, що це було саме його «дітище». Наприклад Ю. Шевельов, згадуючи як формувалися напрями діяльності МУРу, відзначав, що «другою такою групою вважався «ХОРС», але ця група фактично складалася тільки з Ігоря Костецького, хіба що вважати, що його запал і відданість перевищували спроможності однієї людини. Його енергія була цілком спрямована на видання журналу, і те єдине число «ХОРСа», що змогло побачити світ, не осоромило ні саму «групу», ні МУР в цілому» [29, с. 391]. Таким чином, Ю. Шевельов засвідчує, що підготовка «ХОРСа» була окремим напрямом в Українському мистецькому русі.

Історія реалізації проекту «ХОРС» у спогадах І. Костецького пов'язується з особистістю Ю. Клена. Юрій Клен був однією з найбільш харизматичних постатей в українській еміграції. Ось як його характеризував Улас Самчук: «Ще раз побував у нас Юрій Клен. Ессе Ното. В ньому щось апостольське. Поет-інтелект, поет-філософ, поет віруючий. У цьому випадку – віруючий в Україну. Бургардт, який став Кленом, не пішов на Олімп Гете, а Via Dolorosa Шевченка. Подвиг високого напруження, далеко не нащадок «арапа Петра Великого», який став Пушкіном, або татарсько-німецький мішанець, що став Львом Толстим. Там це почесні, імперія, сила – тут жертва, самопосвята, вигнання. Україно, ти є святість» [19, с. 21].

Ідею видання українського журналу І. Костецький виношував не один рік. Професор О. Бургардт (Ю. Клен) був одним з тих, кому Костецький написав у 1944 р. листа щодо заснування літературно-мистецького часопису «ХОРС». Відповідь Костецький отримав у Плявені. В листі-відповіді Клена читаємо таке: «Вашу інтерпрезу з великим, гарним українським часописом я дуже вітаю. Але як зараз це здійснити в умовах нашого часу, таких важких, несталіх і перемінливих? Матеріал, розуміється, знайшовся би. Коли справа посунеться так далеко, що можна буде приступати до роботи, то обговоримо і Вашу програмову статтю. До неї буде низка за-

уваг, як щодо змісту, так і стилістичних¹. Я в кожному разі, щиро вітаю би появу такого часопису, про який Ви мрієте. Про аналогічний часопис і я давно вже мрію, але не бачу в найближчому майбутньому засобів, які дали б змогу реалізації пляну. Може у Вас намітяться щось реальне? Тоді напишіть, будь ласка. З щирим привітанням О. Бургардт» [7, с. 56].

Костецький вклеїв цього листа в свою книгу автографів (він збирав автографи митців з усього світу), а підпис, щоб не затерся, попросив Якова Гніздовського чимось закріпити, що той і зробив. Тобто енергетику Клена, його особливу харизматичність Костецький відчував, як і Улас Самчук. «ХОРС», – писав І. Костецький, – вийшов у світ приблизно через два роки після листа Клена, але вийшов в одному-єдиному номері, тож мрія про нього й далі залишається в повній силі» [7, с. 56]. В цій же публікації, згадуючи про перше знайомство з Ю. Кленом у таборі в Сомме-Казерне і їхній перший спільний авторський творчий вечір влаштований Генадієм Которовичем у Швайнфурті, він відзначив: «На вечорі творчості Клен читав, серед іншого, свого «Соняшника». Кілька рядків звідти я випросив у нього собі на епіграф до «ХОРСа» – у вірші саме фігурував Хорс. У кімнаті, де ми ночували (туди завів нас Которович, і мені досі у пам'яті ключ, яким він її відчинив: він був з легкого світлого металю), Клен підписав на моїй копії фрагментів з «Попелу імперій», призначене для «ХОРСа»: «Хорсові» осяйному на спогад, Юрій Клен». ...Пригадую, що Клен високо оцінював Веретенченків переклад уривка з Готфрідового «Трістана» у «ХОРСі». І пригадую єдиний його схвальний відгук про мою творчість: про «Божественну лжу». Похвала була техніці, не змістові» [7, с. 59, 67–68]. Епіграф до «Хорса» був такий: «Вкраїно спрагла, Ясного Хорса квіте золотий, До сонця обертаєш чоло смагле, І стежиш пильно слід його тривкий! Юрій Клен».

Відомості про організаційні заходи щодо видання «ХОРСа» знаходимо і в спогадах У. Самчука. Він пише: «Мав від Костецького кілька листів ще будучи минулого року в Люнденбурзі біля Відня, – запрошував до співробітництва в журналі «ХОРС», який плянує видавати, познайомилися минулого року (1944) в Плявені <...> Багато зустрічалися у Ваймарі. Цікава, культурна, талановита людина <...> Хто знав Костецького, той також знав, що <...> він брав на себе найтяжчі завдання і їх виконував» [19, с. 20]. А ось запис У. Самчука від 24 квітня 1945 р.: «Нові зустрічі і знайомства у Ваймарі. Зустрів Ігоря Костецького.

¹ Програмову статтю до «ХОРСа» писав І. Костецький, ймовірно, її редагував Ю. Клен.

Письменник, критик, театрал... Перс, турок чи молдаванин, народжений на Волині², виростив в Україні, школений у Москві, знає і любить театр, захоплено мріє про нову еру в нашій літературі, завзятий сюрреаліст, невтомний борець за «ХОРСа» – журнал, що має бути вікном до світу, задуманий кілька років тому, матеріали якого носить у своїй торбці як найбільші скарби <...> Показував власноручний лист Кнута Гамсуна, прагне нав'язати стосунки з Томасом Манном, мріє пізнати свого кумира Гемінгвея, зачитується незрівняним своїм Джойсом, обожає Торнтон Уалда [Уайлдера] <...> Познайомився і з іншими... З Державиним, з Фіялою³. Це люди стилю, культури, мистецтва» [18, с. 117–118]. Подібний запис з'являється 26 квітня: «... був у мене знову Костецький. Хвилинка відпруження. Таке саме буяння розкованого гону до абсолюту свободи. Пише лист «до сумління світу» [18, с. 120].

Костецький вважав себе, насамперед, людиною культури, а вже на другому місці для нього стояла «українськість» і його національна культура. Вона, на його думку, мала сенс тільки тоді, коли була відкрита до всіх інших культур світу і становила разом з ними єдиний динамічний живий організм. Українська культура, вважав дослідник, має значення лише тоді, коли вона може дати іншим культурам щось своє, чого немає в інших. Він глибоко страждав від того, що через історичні і політичні обставини Україна штучно була відлучена від головних естетичних шукань епохи. У той час, коли в Європі й світі після двох світових воєн формувалася нова епоха відродження – модернізм, українська культура під тиском політичної системи вироджувалася у соцреалізм. І. Костецький поступово поглиблював своє розуміння модерного українського мистецтва. «ХОРС» був однією зі сходинок на шляху до вироблення культурного дискурсу митця.

Концепція модернізму І. Костецького поставала в головних своїх засадах із загальноєвропейських, сформованих у міжвоєнний час, ідей, концепцій, мистецької практики. Саме він відкрив українським читачам творчість патріархів світового модернізму Езри Панди і Т. С. Еліота (збереглося його листування з обома поетами). Уявлення фахівця про український і світовий культурний дискурс лягли в основу програми часопису «ХОРС».

М. Стех відзначає нестримне експериментаторство І. Костецького як книговидавця. Це дуже пра-

² Змінивши своє прізвище на прізвище матері, котра походила з давнього волинського шляхетного роду Корибутів, Костецький ідентифікував себе як волинянина [25, с. 275].

³ В. Державин, Ю. Фіяла – митці з близького оточення І. Костецького, які брали участь у підготовці «ХОРСа».

вильне спостереження, воно виявляється вже на етапі підготовки першого випуску «ХОРСа»⁴ [28].

«ХОРС» інколи називають журналом, інколи часописом, інколи альманахом. І. Костецький назвав його квартальником. За формою це журнал у вигляді книжки формату А5 (145 на 200 мм) з атрибутами книжкового апарата. Видання вирізняється новаторською побудовою текстового матеріалу й нетрадиційним оформленням. Оригінальність помітна вже при першому погляді на нього. На обкладинці – ілюстрація Галини Мазепи⁵, покликана символічно відображати зміст журналу. Хорс – це бог сонця у давніх слов'ян, символ високої української духовної культури Київської Русі. За віруваннями він визначає силу й дію сонця як основу життя. На ілюстрації зображено ритуал поклоніння Хорсу, – алегорична картина поклоніння людей богу сонця і їх зв'язку. Саме сонце винесене за межі ілюстрації на обкладинці і освітлює назву журналу. Відомо, що Г. Мазепа була автором малярських сюжетів, що зображали персонажів давніх вірувань українців. У 1946–1947 рр. вона опинилася у Регенсбурзі в колі митців, близьких до МУРу. Тому не випадковим було звернення Костецького до художниці з проханням створити обкладинку «ХОРСа» [17, с. 218–226].

Якщо відкрити м'яку обкладинку часопису, то на її звороті ми побачимо зміст 1-го випуску. Далі йдуть два авантитული. На першому – портрет Марії Дені з фільму Марселя Л'Ерб'є «Богема». На другому – цариця Ніфертіті. Погруддя. Різьба XIV ст. до н.е. Це погруддя вважалося еталоном жіночої краси в світовому мистецтві.

Видання має два фронтисписи. На першому вміщено портрет Уласа Самчука – голови правління МУРу. На другому – шкіц (замальовка) Василя Перебийноса сцени з опери М. Лисенка «Чорноморці». Всі підписи до ілюстрацій подані паралельно українською і англійською мовами. Після двох авантитулів і двох фронтисписів йде титульна сторінка.

На титулі заголовок «ХОРС»: красне письменство та мистецтво» (подано паралельно англійською, французькою та німецькою мовами). Внизу вказане видавництво «Українське Слово», жовтень 1946.

⁴ До видання був також причетний голова Української видавничої спілки в Регенсбурзі Лев Кокодинський [21, с. 42]. Згодом побачили світ відгуки на появу «ХОРСа»: [4, 5, 13].

⁵ Галина Мазепа (з 1939 р. Коваль-Мазепа) – донька Ісаака Мазепи, голови Уряду УНР. Вона була відомою художницею-модерністкою, брала участь у виставках Асоціації Незалежних Українських Мистецтв у Львові у 1930-х, у виставках в Італії, Німеччині, згодом у Венесуелі. Окрім станкового малярства Г. Мазепа займалася ілюструванням книжок і часописів у різних країнах Європи.

На звороті титульної сторінки вміщено вже згаданий епіграф з вірша Ю. Клена до альманаху. Місце видання – Регенсбург – зазначено внизу на звороті нижньої частини обкладинки.

На звороті нижньої частини обкладинки часопису «ХОРС» подана його Програма:

«ХОРС» – український часопис красного письменства та мистецтв, пропагує засади високого вміння та ставить на порядок денний живі мистецькі проблеми.

«ХОРС» розрахований на підготованого читача й глядача, але водночас він має метою впливати на психіку та побут найширших мас, щоб добирати там якомога більше прихильників та виховувати знавців і цінувачів мистецьких вартостей.

«ХОРС» друкує нові твори красного письменства та публікує нові твори образотворчого мистецтва, але так само повертатиметься й до творів старих, що мають принципову вартість та могли б дати старт новим мистецьким напрямам.

«ХОРС», за загальним погодженням своїх редакторів, не зв'язує себе ні з одним означеним мистецьким напрямом, ні з однією школою або течією, бо ставить собі за завдання протегувати все мистецьки вартісне.

«ХОРС» містить так твори першоджерельні, як і перекладні з усіх мов.

«ХОРС» із подякою приймає від авторів оповідання, повісті, романи, поезії, п'єси, статті мистецтвознавчі та письменствознавчі, статті проблемні та дослідницькі з усіх царин мистецтва, рецензії, матеріали хронікальні та бібліографічні, замітки різного роду; від мистців – репродукції їхніх картин, фресок, панно, малюнків, рисунків, шкіців, різьб, будівель, вишивок, художнього ткання тощо. Умовою є висока мистецька, висока стилева вартість надсланих речей.

«ХОРС» раз-у-раз притягає до співпраці видатних українських письменників та мистців так з-поміж визнаний майстрів, як і з-поміж мистецької молоді.

«ХОРС» добирає авторів з яскравою індивідуальністю, розвиненим чуттям стилю, твори зі своєю тематикою та неповторною мистецькою формою; твори, що кожен з них був би подією, радістю, мистецьким святом».

Далі на цій же сторінці (звороті нижньої частини обкладинки) розміщена така інформація: «Хорс-1» зредагували: Віктор Бер, Юрій Корибут (головний редактор), Юрій Шерех. Малюнок обкладинки артистки-малярки Галини Мазепи. Марка «Золота Брама» роб. проф. О. Повстенка.

«ХОРС» виходить як літературно-мистецький кварталник під маркою МУРу «Золота Брама» накладом видавництва «Українське Слово». Загальна поштова адреса видавництва і редакції та адміністрації «ХОРСа»: «Ukrainisches Wort» Ganghofersiedlung, Regensburg Germany US Zone. Начальний редактор видавництва Юліян Бескид. Druck: «Mittelbayerische Zeitung», Regensburg.

У вступній статті «З компасом» редакція повідомляє про свої плани, які намагатиметься зреалізувати в даному виданні. Після вступної статті подається лозунг «ХОРСа»: «З кожним разом власний світ: про нього – своє і по-своєму!», який передає головну мету творчого проекту – створювати свій материк української культури, велику увагу приділяти вихованню читача, залученню його до культури.

У першому номері публіковалися твори В. Барки, Т. Осьмачки, В. Домонтовича, Ю. Косача, В. Державина, Л. Полтави, І. Костецького, Готфріда Страсбургського, Ляо Джая (китайського письменника), Ф. Петрарки, Ф. Гельдерліна, Е. Гемінгвея, Гарсія Лорки, Карела Шульца, Ю. Шереха та ін. Зауважимо, що книжки авторів, присутніх у цьому числі «ХОРСа», потім випускало видавництво «На горі». До кожної публікації «ХОРСа» подано іншомовні анотації (англ., нім., франц.). Між публікаціями вміщено афоризми, цікаві вислови на мистецьку, філософську тематику. Крім розділу, присвяченого красному письменству, перекладам, проблемам світогляду, стилів, у «ХОРСі» відводилося місце для рубрик про просторові мистецтва, про театр, танці, фільми. Завершував видання універсальний відділ, де містилося багато інформації з різних галузей мистецтв. На пародійній сторінці шаржів, «мистецького хуліганства», друкувалися пародії на з'їзди МУРу, шаржі на його очільників. Костецький вважав пародіювання, порушення ustalених норм, важливим чинником мистецького розвитку. При цьому редакція зазначала: «Ображатися на шаржі категорично заборонено». Загалом Костецькому вдалося реалізувати свою ідею про створення періодичного видання з великою панорамою української культури та її зв'язків зі світовою культурою.

Ситуація у Німеччині у середині 1940-х рр. не сприяла реалізації культурно-мистецьких проектів. Однією з великих проблем тоді було отримати ліцензію (тобто офіційний дозвіл влади) на певний вид діяльності, зокрема на випуск періодичних друкованих видань чи відкриття видавництва. Досить важко було знайти видавництво. Костецький згадував про десять видавців, яких він сам обійшов, поки знайшлося місце для видання «ХОРСа» [11, с. 194]. Потім грошова реформа, яка

відбулася в Німеччині, за нею масовий переїзд українських емігрантів до Канади і Америки, розпад МУРу. Костецький був одним з небагатьох українських митців, хто залишився в Німеччині.

«ХОРС» істотно відрізнявся від інших періодичних видань української еміграції. Г. Грабович вважає його найцікавішим виданням в їхньому колі. Хоча до сучасного західного мистецтва виявляли інтерес й інші часописи, наприклад «Арка», але жоден з них не досягав рівня за своїм змістом й оформленням «ХОРСа»: «Тут був не тільки великий вибір перекладів, не тільки подавалися заголовки англійською, французькою, німецькою, але є навіть відозва до «чужих» письменників – англійською та німецькою, – надсилати статті на бажані теми» [3, с. 539, 558]. І хоча в програмній статті Костецький як перспективу розвитку української культури визначає романтизм, з наповнення «ХОРСа» видно, що йдеться про щось інше. Як відзначила С. Павличко, «Слово «модернізм» ще не звучить, воно ще не вимовлене, однак воно в самому дусі альманаху, в інтенціях його редактора до згуртування експериментальних, інтелектуальних і, звичайно, елітарних сил» [15, с. 137].

Прагнучи втілити в життя власний творчий задум – модернізувати українську культуру, – Костецький займається популяризацією, коментуванням вершинних зразків світової культури, передовсім творчості Т. С. Еліота і Езри Павнда, найбільш видатних тогочасних поетів-модерністів. Не дивно, що саме з вибраних творів Т. С. Еліота, вперше перекладених українською мовою, у 1955 р. почало свою діяльність видавництво «На горі».

За спогадами Юрія Соловія⁶, планувалося видавати часопис двомовно, завжди українською та іншими мовами світу (наприклад, україно-китайське число, україно-фінське і т. д.) [22, с. 105]. У листах І. Костецького йдеться і про підготовку україно-німецького та україно-англійського випусків «ХОРСа». В описі світовідчуття видавців і творчих планів видавництва Ю. Соловій бачив «тривання Хорсівської ідеї» [20, с. 86] навіть у той час, коли вони з І. Костецьким не мали змоги відновити свій журнал.

Один з критичних відгуків на перше число «ХОРСа», написаний до 3-ї річниці виходу його в світ, належить В. Державину. З дистанції трьох років той вирішив визначити, чим був для української культури «ХОРС», «єдиний на цілу нашу еміграційну літературу груповий виступ виразно модерністичного письменства й мистецтва». Державин хоча й зро-

бив багато критичних зауважень до різних розділів журналу, відзначав, що Костецькому вдалося втілити в даному проєкті власний мистецький світ і бачення світових вимірів культури. Творці «ХОРСа» пішли своїми, відмінними від загальноприйнятих у мистецькому русі еміграції тих часів, шляхами, і «саме через те цей цікавий і висококультурний експеримент залишився без наслідків: забракло аж ніяк не інтересу або артистичної спроможності до наймодернішого мистецтва – забракло етичної твердості, волі до мистецької свободи, небажання використовувати вивіску «нового мистецтва» для партійницького політиканства та навколо літературних інтриг <...> Саме через це цей блискуче розпочатий літературно-мистецький почин невдовзі розпорошився, а далі й зовсім згас. Цікава наука на майбутнє» [5, с. 10–13]. Іншими словами, з дистанції часу стало зрозумілим, що фактично новим мистецьким світом, що втілювався у «ХОРСі-1», був сам І. Костецький.

Ігор В'ячеславович був «одержимий «ХОРСом» все своє життя [19, с. 208]. Вже на етапі підготовки «ХОРСа-1» він мріяв про другий випуск і збирав для нього публікації. Редактором другого випуску, перспективний зміст якого друкувався в «ХОРСі-1» [28, с. 111], затвердили Бориса Подоляка (Григорія Костюка). З наявних матеріалів, зокрема з листування І. Костецького з Ю. Соловієм, випливає, що існувало літературно-мистецьке угруповання, яке умовно називали «сім'я «ХОРСа», чи «родина «Хорса». Костецький на якомусь етапі навіть обговорював можливість переїзду до Нью-Йорка, де «сім'я «ХОРСа» в середовищі своїх однодумців мріяла відновити часопис «ХОРС» і створити поряд з ним музей (галерею) і театр [26, с. 188–190]. Головним «хорситом» на американському континенті був Ю. Соловій. Вже в інтерв'ю І. Костецького і Ю. Соловія «Відвідини «На горі» звучить така думка: «...наскільки мені відомо, в ідеалі «На горі», дітище «ХОРСа», як і колишнє курбасівське МОБ [Митецьке об'єднання «Березіль»], не мало б себе обмежувати тільки на одній, а бажало б розпросторитись і на інші ділянки культурно-мистецького життя. Наприклад – в ідеалі, в ідеалі! – влаштовувати щорічні театральні фестивалі» [21, с. 45].

Цікава трансформація самої ідеї «ХОРСа» була присутня і в уяві Костецького. Так, передаючи репортаж з Мюнхена до Нью-Йорка про виступ російського балету з виставою «Петрушка» і музикою Стравінського в Німеччині, він пише, що «Петрушка» Стравінського – це справжній шедевр: «Виставлявши цей балет, ансамбль не повинен був афішувати як російський. Стравинський бо належить Хорсові, а значить всьому людству»

⁶Юрій Соловій – художник, один з найближчих однодумців І. Костецького, був активним учасником створення «ХОРСа».

[6, с. 7]. Надалі «ХОРС» згадується у листуванні письменника неодноразово.

У листах І. Костецького до Соловія читаємо: 23.04.1958: «Щодо «ХОРСа». Число 2 обов'язково вийде в 1959 р. Це вже вирішено і підписано» [12]⁷. 30.12.1958: «... як тільки я вив'яжуся з своїх найближчих планів з виданнями «На горі», я конче вживу всіх заходів, щоб випустити його, «ХОРС», бодай раз на рік». 1.07.1959: «Про «ХОРСа-2» не перестаємо мріяти. Зараз нас відтягають поточні, дуже актуальні справи. Але до «ХОРСа», бодай як до неперіодичного видання, таки прийдемо рано чи пізно»; 7.03.1961: «У нас тут потрошку відроджується стара мрія про рух хорситів, то далеко не тільки (або, може, й найменше) на українському ґрунті. Підставою для відродження мрії служить, по-перше, наш п'ятирічний видавничий досвід, з якого ми переконалися, що можна робити щось, що важить, і для чужинців, навіть не маючи грошей» [12].

Ця ж тема звучить і в листах І. Костецького до Б. Бойчука: 1.04.1957: «Я вже Вам писав, здається, що збираюся поновити «ХОРСа». Займусь цим негайно, як тільки розвантажуся з виданням Шекспірових сонетів, бо ця справа займає страшенно багато сил і часу... Отже, коли справа з «ХОРСом» стане актуальною, звернуся до Вас і до Ваших колег по участь» (мається на увазі Нью-Йоркська група поетів) [27, с. 197]; 16.04.1959: «Мрію відновити «ХОРСа», бодай у вигляді річників. Тоді можна було б якось концентрувати зусилля і досягати тяглости того, що сьогодні виступає спорадично і випадково» [27, с. 216]. Але фінансова скрута й велике завантаження видавничими справами не дали змоги відновити цей проект.

Видавництво І. Костецького «На горі» виникло у 1955 р. Його першою продукцією стали перекладені українською мовою (переклад видавця) вибрані твори Т. С. Еліота. Видавництво було засноване Костецьким разом з його дружиною, німецькою поетесою і перекладачкою Елізабет Коттмаєр. Назва видавництва символізувала, з одного боку, дім його дитинства, де він виріс, який стояв «на горі» у Вінниці, а з іншого боку – прагнення його творця до високих мистецьких вершин. Видавництво базувалося спершу в Новому Ульмі, згодом у Мюнхені й Штутгарті. Головним його завданням було видання української поезії і україномовних перекладів світової літератури.

У листі до Ю. Соловія від 2.03.1950 знаходимо відомості про паралельну підготовку другого випус-

ку «ХОРСа». Костецький просить художника очолити роботу над відділом образотворчих мистецтв, інформує його про готовність до друку збірки вибраних перекладів з Т. С. Еліота, про брак коштів на її видання. «Це було б справою амбіції не тільки моєї (бо там є переклади не тільки мої, а й інших авторів), – пише Костецький, – але й цілої нашої культурної еміграції» [27, с. 200]. Таким чином, перше видання, яке побачило світ у видавництві «На горі», «Вибраний Т.-С. Еліот» (Новий Ульм, 1955), було готове до друку за п'ять років до початку його діяльності.

Детальну картину творчих здобутків видавництва «На горі» подав на початку 1960-х Богдан Кравців, один з небагатьох діячів українського зарубіжжя, який адекватно оцінив працю й досягнення Костецького. Він детально охарактеризував продукцію видавництва, оприлюднив багато цікавих подробиць з його історії [14]: «В наступні після виходу вибраних творів Т. С. Еліота 1956 і 1957 роки появляється його ж заходами «Трояндний роман» Василя Барки в перекладі Елізабет Коттмаєр з паралельним українським текстом зі статтею І. Костецького про Василя Барку та з окремою передмовою перекладачки. Видану під фірмою німецького видавництва «Кесслер-Ферляг» у Маннгеймі, тиражем 500 примірників, цю книжку треба зарахувати до видавничого доробку видавництва «На горі», бо ж 50 примірників надруковано з його ж маркою. 1957 р. появилася під фірмою в-ва Кесслера антологія Елізабет Коттмаєр п. н. «Weinstock der Weidergeburt» – антологія модерної української лірики з перекладами із 32 сучасних українських поетів, видана за почином і заходами Михайла Ореста. Беручи до уваги особу перекладачки і безпосередню, хоч і не відзначену, участь Ігоря Костецького у виданні цієї, запланованої ще 1950 року, антології, треба її також увести до доробку видавництва «На горі». Обидва ці видання були важливими починами для ознайомлення німецької читацької публіки з модерною українською поезією. Цього ж, 1957 р., вже як оригінальне видання «На горі» появилася «Саломея» Оскара Вайлда в давнішому ще перекладі Богдана Лепкого, зредагованому тепер Ігорем Костецьким і з його ж передмовою» [14, с. 54].

Б. Кравців захоплюється, виданим Костецьким у 1957 р. у цьому ж видавництві у співпраці з українським Шекспірівським товариством, перекладом «Ромео і Джульєтта» (Мюнхен, серія «Світовий театр»), а також першою україномовною книжкою сонетів Шекспіра. Крім передмови перекладача і перекладів, видання має вичерпні коментарі разом з уривками статей і праць відомих чужоземних шекспірознавців про сонетну творчість англійсько-

⁷ Неопубліковані листи І. Костецького до Ю. Соловія від 23.04.1958 і до 4.11.1964 зберігаються в особистому архіві М.- Р. Стеха. Сердечна подяка п. Стеху за надану можливість користуватися цими матеріалами при підготовці даної статті.

го поета. Кравців відзначає, що «обидвома цими виданнями І. Костецький збагатив видатно українську шекспіріяну, і вони стали переломовим етапом і в розвитку самого видавництва, і в ставленні пресових рецензентів і читачів до його публікацій, які визначили ці почини як справжні досягнення, висловлюючи водночас і визнання і подив працею перекладача і видавництва» [14, с. 54].

З того часу видавництво Костецьких (Ігоря Костецького і Елізабет Коттмаєр) почало рости вгору. Кожен рік приносить усе нові й нові видання. Друкувались не тільки раніше засновані серії «Для аматорів» і «Світовий театр», а й нові – «Музична серія», «Світглядова серія». У серії «Для аматорів», крім перекладних, з'являються оригінальні речі українських авторів – збірки поезій, проза. Кравців перераховує й оцінює всі видання «На горі», що вийшли до того часу. «Поданий нами перелік видань видавництва «На горі» охоплює двадцять дві позиції. Усе це речі тривалої мистецької і літературної вартості, усе – не «ходові» своєю сенсаційністю чи шпигуно-пригодництвом повісті й романи, але твори, призначені для обмеженого кола читачів і справжніх аматорів, значить людей, що їх дехто хоче нараховувати в нас на пальцях. А все ж таки усі ці видання друкуються тиражами від 500 до 1000 примірників і, треба ствердити, усі вони поволі розходяться і деякі із них стали вже бібліографічними раритетами, хоч і на книгарські полиці Нью-Йорку, Філадельфії чи Торонто вони попадають рідко. І саме це викликає найбільше здивування і могло б свідчити про те, що з українською духовою культурою ще не так зле, як це декому здавалося б, якщо в нас є такі ініціативні, підприємливі і вперті люди, як Костецький, і якщо видання «На горі» знаходять шлях до умів, зацікавлень, а то й кишені українців у різних країнах діаспори. І що найважливіше: уся видавнича продукція «На горі» поставлена і змістом, і оформленням видань справді на європейському рівні і наставлена на те, щоб показати українців і їх культуру та літературу з доброго боку. Кожен чужоземець, що візьме навіть не всі, але хоч декілька з видань «На горі» в руки, поставиться з пошаною і подивом до українських спроможностей. З того погляду, як і своїми міжнародними пов'язаннями, видання «На горі» є найкращою візитівкою для української літератури у вільному світі» [14, с. 56–57].

У статті про «Поезію Заходу в українських перекладах» («Сучасність», кн. 4, 1962), спираючись на бібліографічні дані, Кравців стверджує, що «видання з перекладної західної поезії на еміграції перевищують не тільки своїм змістом і виглядом, але й кількістю такі ж видання, публіковані на Україні в

умовах нібито власної державности. В УРСР за 1954–1961 рр. усі державні видавництва спромоглися на опублікування всього 12 видань із тієї ділянки. На еміграції за той же час появилось 15 видань – усе приватними засобами і заходами окремих одиниць. А між тими 15 виданнями головну частину – шість – творять видання «На горі», здійснені Ігорем Костецьким й Елізабет Коттмаєр. Таку колекцію рівнорядних і змістом, і зовнішнім виглядом видань, як здійснені досі публікації в-ва «На горі», важко було б вибрати з усіх тих сотень назв, що їх опублікували за той же час – з 1955 по кінець 1962 року – Держлітвидав та інші видавництва Української РСР».

Дослідник наголошує, що вся «ця багата, різностороння видавнича творчість, бо тільки так можна визначити діяльність видавництва «На горі», розвинулася з дуже непомітного, здавалося б, почину, першого числа, опублікованого 1946 року в Регенсбурзі заходом І. Костецького часопису, чи точніше журналу красного письменства і мистецтва «ХОРС», що в ньому були вже і Барка й Осьмачка, і переклади з Готфріда Страсбурзького, Петрарки, Гельдерліна, й Гарсії Льорки, усі вони і багато інших, що їх твори видало чи ще планує видати в-во «На горі». З того погляду «ХОРС» 1946 року треба визначити як предтечу видань «На горі» 1955–1962 рр. <...> Видавництва такого мистецького діапазону, тематичного засягу і з такою продукцією, і до того ж розрахованого на обмежене коло аматорів, в українському книжковому русі ще не було. Заплановано 60 назв видань. З того плану видано 22 за 8 років. Сьогодні Ігор Костецький і віком, і своїми перекладними і видавничими успіхами справді таки нагорі, на вершинах, як це засвідчує поставлене сміливо і з виправданими претензіями назва самого видавництва» [14, с. 57–58].

Як вже відзначалося, видавництво «На горі» видавало елітарну літературу. Його спонсорами виступали меценати і жертводавці, зокрема Казимір Едшмід, видатний письменник, віце-президент ПЕН-клубу Федеративної Республіки Німеччини. Друкувалися книжки не для пересічного еміграційного читача, а «для вічності», розповсюджувалися головним чином видавцем. Середній наклад книжок становив від 200 до 700 примірників. Видавництво мало декілька книжкових серій: «Світовий театр», «Музична серія», «Для аматорів», «Для всіх», «Поетична листівка» та ін. Книжки вирізняються високою поліграфічною якістю. І. Костецький був переконаний, що закони жорстокого бізнесу не прийнятні для книжкового світу. Головною засадою «На горі», якої видавець не порушно дотримувався, «не сподіватися ані копійки прибутку з видань». Книжки призначалися для всіх,

«хто має очі й вуха», тобто для обраних, хто сприймає світ у вимірах культури. Публікація книжок, за словами видавця, здійснювалася у вимірах «безкорисного й безцінного».

Одним з дискурсів Костецького, який він стверджував своєю діяльністю, було домінування письменника над читачем. За словами Г. Грабовича, у ті часи в середовищі української еміграції це називали ерессю [3, с. 570–571]. Ересь полягала в тому, що він відкинув гегемонію читача, вважав, що головним у стосунках письменник–читач, є письменник. На його переконання, культура є самодостатньою, тому не письменник повинен опускатися до рівня читача, а читач повинен рости до рівня письменника.

Викликає подив і захоплення той факт, що в приватному видавництві всі стадії складного видавничого процесу фактично забезпечувала одна людина: віднайдіння коштів на друк, на гонорар авторам, підготовка до друку, редагування, коректура, дизайн, реклама, продаж, розповсюдження. Все це було на плечах І. Костецького. Цей вантаж, звичайно, допомагала нести Елізабет Коттмаєр.

Відкриваючи мистецьку постать Костецького українському читачеві, С. Павличко писала про одне з останніх видань «На горі» – двотомник вибраного Стефана Георге, який вона вперше побачила у 1990 р.⁸: «Двотомник Георге» <...> справив на мене потрясаюче враження. Порівнювала з ним видання на терені України: Рівень виданого Георге поки що для нас недосяжна мрія – блискучі переклади на українську, варіанти перекладів не тільки українською, а й багатьма європейськими мовами, не передмова, а ціла дисертація, матеріали до творчості в примітках...» [16, с. 499]⁹. У передмові до видання Костецький, який вважав себе «переконаним георгіанцем» [27, с. 198], визначив роль і місце С. Георге, німецького поета-символіста кінця XIX – початку XX ст. як головного творця «таємної Німеччини». На переконання Ігоря В'ячеславовича, своєю поезією він будував невидиму для непосвячених, але ніби дійсну за дійсну державу, – Німеччину в духовному, культурному, гуманістичному й загальнолюдському вимірах [9, с. 400]¹⁰. Фактично таким же творцем «таємної України», України в цих же вимірах куль-

тури XX ст. був І. Костецький, який у самотності (одне з його улюблених слів було «печерник», тобто самітник, анахорет), не сподіваючись на лаври і визнання, виконував свою місію утвердження української культури як частини світового культурного поля.

На думку М. Стеха, досягнення Костецького, невтомного перекладача, редактора і видавця, в галузях культурології і книговидавництва можна назвати надзвичайними, це недооцінений поки що феномен української видавничої справи. Вся його діяльність була спрямована на пропаганду української книжки в світі. Його видання – це нестримне експериментаторство і осмислення досвіду міжвоєнного модернізму. Характерною особливістю книжок Костецького було те, що анотації в них після основного тексту українською передавалися різними мовами – здебільшого англійською, французькою, німецькою. Для книжок, які видавала українська еміграція, це не було характерно. Апарат до видань – ґрунтовні передмови, коментарі, примітки, оформлення книжок – все свідчило про високий професійний рівень видавця Костецького. «Деякі із видань «На горі» – це класичні, а то й досі неперевершені раритети українського книговидавництва» [24, с. 238, 241].

Не всі розуміли як Костецький готував свої видання. Тому потрібно було часто пояснювати. Так, у листі до В. Лесича від 18.01.1961 він уточнював: «До техніки видання <...>: Сторінка з нотаткою проф. Рудницького про українську мову повинна бути вміщена обов'язково. Це неминучий висновок з мого досвіду, як ставляться до нашої мови й культури чужинні інтелектуали, непоінформовані в найелементарніших речах <...> Я просто обурююся, коли бачу поважні українські видання без найкоротших анотацій про те, якою мовою їх видано <...> Кожен, хто знає, що ці літери – «кириличні», автоматично гадатиме, що це – російське видання <...> Тим-то я стараюся (і це одне з найголовніших завдань «На горі») робити так, щоб усе, що йде в ряді українських видань, давало для чужинців у найкоротшій формі найповніше уявлення про предмет» <...> Я цілковито здаю собі справу з того, що роблене з боку «На горі» тільки тоді матиме глузд, якщо цією лінією підуть наступні покоління видавців на чужині, поліпшуючи й розвиваючи те, що робимо ми з дружиною, дедалі вгризаючись в інертну психіку світу і відвойовуючи наші позиції крок по кроці. Інакше нема нам сенсу тут, в чужому світі, існувати і ні для чого заявляти себе українцями. Без діл, без конкретних доказів (не останньою мірою – за допомогою аргументів тих, хто нас ігнорує) ніхто все-одно не називатиме нас нашим іменем...» [8, с. 55–56].

⁸ Видання Стефана Георге були заборонені в радянській Україні. А поодинокі книжки, видані Костецьким, які все-таки потрапляли до України, зберігалися у спецфондах.

⁹ Цитована публікація стосується зустрічі С. Павличко з О. Зуєвським в Едмонтоні у 1990 р.

¹⁰ Есей надрукований як передмова до двотомного видання «Вибраний Стефан Георге...» [1, т. 1, с. 29–206].

Синтетичний матеріал про початковий період діяльності видавництва містить вже згадуване інтерв'ю «Відвідини «На горі...». Ця публікація стала чимось, за висловом І. Костецького, «небувало грандіозним» [12]. Крім загальної картини діяльності видавництва, філософії його працівників у ньому було висвітлено багато цікавих деталей. Зокрема, з інтерв'ю ми дізнаємося, що духовним опікуном видавництва І. Костецький вважав Іллю Сапігу, видавця журналу «Україна і світ», з яким він тісно співпрацював. І. Костецький і Е. Коттмаєр мали «заробіткову працю» в різних місцях, без якої не могли б реалізувати свої видавничі плани. Співрозмовники обговорили ставлення видавців до ексклюзивних дорогих видань, друкованих на спеціальному папері вишуканими шрифтами. Маючи більше коштів, зазначав Костецький, звичайно, можна було б видавати й такі книжки. Але для нього більш цінною була можливість випускати книжки певного естетичного мінімуму, які були б щоденно ужитковими, динамічними, ходили б по руках, не боялися б відбитків пальців, щоб в них робили б нотатки на полях і т. д. [21, с. 44]. Тобто, це погляд професійного видавця на одне з питань, яке в усі часи інтересує усіх причетних до видання книг: що доцільніше, видавати книжки для еліти, інтелектуалів, чи для простого народу, – виховувати масового читача й прилучати його до культури.

Важливою подією в житті І. Костецького були організація й проведення третього березня 1963 р. В. Міяковським в Українській вільній академії наук у Нью-Йорку конференції, присвяченої діяльності видавництва «На горі». Про деталі підготовки до цієї події ми дізнаємося з листа І. Костецького до Ю. Соловія від 28.02.1963 [12]. На цю конференцію були надіслані всі видання, що побачили світ у «На горі», відбулося їх обговорення. З головними доповідями виступили Б. Кравців, В. Барка. Факт її проведення є свідченням того, що вже за життя Костецького наукова спільнота української еміграції усвідомлювала вагу й значення його видавничої діяльності [2, с. 21].

На сьогодні діяльність видавництва детально не вивчена. У травні 2018 р. вперше в історії України у Києві було організовано дві виставки, присвячені мистецькому спадкові І. Костецького, у т. ч. й книжкам видавництва «На горі». У відділі зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського експонувалося 15 видань «На горі». У Музеї книги і друкарства представили колекцію 35 видань з фондів Національного університету «Києво-Могилянська академія». Відвідувачам були виставлені всі відомі на сьогодні видання цього

видавництва, крім «Вибраного Т. С. Еліота» (1955). Ці книжки становлять книжкову колекцію Олега Зуєвського, колеги й співавтора Костецького у підготовці окремих видань, зокрема й двотомника «Вибраний Стефан Георг», що зберігається в бібліотеці НаУКМА. Але були випущені у світ й іншомовні видання «На горі», та видання, підготовлені у співпраці з німецькими видавництвами.

Отже, багата, різностороння мистецька, культурна, видавнича спадщина І. Костецького потребує детального вивчення. Наразі цей процес набирає сили. Нині його творчий спадок привертає увагу все нових дослідників. На сьогодні найбільше у цьому напрямі зробив Марко-Роберт Стех, йому належить найповніша бібліографія творчої спадщини Костецького, а також літератури про нього [23, с. 248–280].

І. Костецький був новатором у галузі видавничої справи. Його досягнення на цій ниві – особлива сторінка в історії української книжкової культури. Діяльність видавництва «На горі» – це ниточка, яка з'єднує всі спроби створення потужної платформи українського книговидавничого руху ХХ ст. з використанням досягнень світової культури.

Після проголошення Україною незалежності видавництво такого ж спрямування (ознайомлення читачів з досягненнями світової літератури) створила Соломія Павличко. Видавництво «Основи» у Києві (з 1992 р.) продовжило справу І. Костецького, зосередившись на публікації якісних перекладів українською шедеврів світової класики, кращих зразків актуальних наукових та навчальних видань.

Книжки, видані І. Костецьким, призначені для інтелектуалів, україномовної еліти. З листа В. Лесичу 17.12.1962: «Про наші зусилля й витрати з «На горі» писати не потребую. Принципи викладено достоту в інтерв'ю з Соловієм у «Сучасності». Це праця в порожнечу, т. т. спрямована в тому керункові, в якому за сто років буде або справді нова доба, або не буде нічого, і тоді всі ці земні енергії зберуться для нових комбінацій у нам ближче званому Божому творі» [8, с. 61]. Тих, хто потребував такої елітарної книжки, було мало. Її ціну таких видань у час їх видання розуміло небагато людей. Зараз же вони є дуже цінними й рідкісними виданнями. По-новому, зворушливо звучить звернення У. Самчука до нас: «Досліднику літератури української в майбутньому! Коли ти не заглянеш до сторінок цього наснажливого ентузіаста, яким був цей дівсьько-таборовий збірник «Арка», ти не зрозумієш місійної сили нашого гнаного слова в його акції. Прийде час, коли кожне число цього феномену в його оригіналі буде важитись на вагу золота» [19, с. 318]. Оскільки «ХОРС» і «Арка» видавалися

одночасно, ці слова сповна стосуються і «ХОРСа». «ХОРС», як і «Арка», стали знаковими книжковими раритетами, у наш час вони – «на вагу золота».

Таким чином, «ХОРС-1», підготовлений і виданий І. Костецьким, давав вражаючу панораму світової культури українською мовою, причому в модерних її зразках, і за масштабом охоплення тем, авторів та мистецької проблематики не мав аналогів. Його можна назвати одним з перших українських товстих інтелектуальних журналів. Це було новаторське видання як формою, так і змістом. У своїх поглядах видавець випереджав багатьох своїх сучасників, неспроможних заглянути вглиб нашарувань колоніальних смислів і цінностей, накинутих на українське культурне життя. Костецький створив блискучий інтелектуальний дискурс українською мовою. Його можна вважати історико-культурним феноменом України. Часопис «ХОРС» – важливий етап творчого самовизначення видавця. Вся багатогранна діяльність І. Костецького спрямувалася на те, щоб Україна перетворилася з окраїнної околиці євро-азійської імперії в центральноєвропейську самодостатню державу.

«ХОРС» став, з одного боку, полігоном, лабораторією, в якій відбувалися досліди над поширенням нових українських видавничих можливостей і стратегій, а з іншого – моделлю книжок, котрі потім видавалися у видавництві «На горі», діяльність якого стала важливою сторінкою історії української книжкової культури. Видавництво «На горі», яке очолював І. Костецький, зробило вагомий внесок у розвиток модерної української літератури. Книжки, що побачили світ у ньому, й донині є зразковими, рідкісними, цінними виданнями, а його діяльність – новою важливою сторінкою в історії українського видавничого руху.

Список бібліографічних посилань

1. *Вибраний Стефан Георге по-українському та іншими, передусім слов'янськими мовами* : у 2 т. / видали І. Костецький, О. Зуєвський. Штутгарт : На горі, 1968–1973.
2. Вірний М. Ігор Костецький і його видавництво «На горі». *Нові дні*. Торонто, 1988. № 466. С. 21–23.
3. Грабович Г. *До історії української літератури: дослідження, есеї, полеміка*. Київ : Критика, 2003. 631 с.
4. Грак Ф. «ХОРС». *Українська трибуна*. Мюнхен, 1947. Ч. 47 (71), 29 червня. С. 17–20.
5. Державин В. До роковин «ХОРСа». *Пороги*. Буенос-Айрес, 1950. № 10, липень. С. 10–13.
6. Костецький І. Лист з Мюнхену. *Обрії*. Нью-Йорк, 1951. № 2. С. 7.
7. Костецький І. Мій Юрій Клен. *Сучасність*. Мюнхен, 1966. № 7 (67). С. 55–73.
8. Костецький І. Листи до Вадима Лесича. *Світо-Вид* / ред. Богдан Бойчук. Київ; Нью-Йорк, 1991. № 1 (5). С. 44–62.
9. Костецький І. Стефан Георге. Особистість, доба, спадщина.

Тобі належить цілий світ. Вибрані твори / упоряд. М.- Р. Стех. Київ : Критика, 2005. С. 390–516.

10. Костецький І. Листи Ігоря Костецького до Богдана Бойчука / вступне слово та подача М.- Р. Стеха. *Кур'єр Кривбасу*. 2014. № 299-300-301. С. 193–263.
11. Костецький І. Попередня сповідь. *Кур'єр Кривбасу*. 2017. № 326-327-328. С. 190–196.
12. Костецький І. Листи Ігоря Костецького до Юрія Соловія. Частина 2 (листи від 23.04.1958 до 04.11.1964, неопубліковані, особистий архів М.- Р. Стеха).
13. Кошелівець І. З приводу появи «ХОРСа». *Літаври*. Зальцбург, 1947. № 2, травень. С. 71–72.
14. Кравців Б. Видавництво «На горі» і його творці (Нова сторінка до історії українського видавничого руху). *Сучасність*. Мюнхен, 1963. № 7 (31). С. 53–58.
15. Павличко С. Ігор Костецький та Езра Паунд (Сторінка з історії українського модернізму). *Сучасність*. Київ, 1992. № 11 (379). С. 135–142.
16. Павличко С. Повернення поета. *Олег Зуєвський: «Я входжу в Храм...»* / упоряд. Н. Казакова. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 840 с.
17. Певний Б. Казковий світ Галини Мазепи. *Українки в історії*. Київ : Либідь, 2004. С. 218–226.
18. Самчук У. *П'ять по дванадцятій: записки на бігу*. Буенос-Айрес : Видавництво Миколи Денисюка, 1954. 230 с.
19. Самчук У. *Плянета Ді-Пі: нотатки й листи* / накладом товариства «Волинь». (Інститут дослідів Волині). Вінніпег, 1979. 355 с.
20. Соловій Ю. Відвідина «На горі»: спроба інтерв'ю з додатком практичної есхатології. *Сучасність*. Мюнхен, 1962. № 11 (23). С. 77–97.
21. Соловій Ю. Відвідина «На горі»: спроба інтерв'ю з додатком практичної есхатології (закінчення). *Сучасність*. Мюнхен, 1962. № 12 (24). С. 30–46.
22. Соловій Ю., Вовк В. *Метаморфоза двох паралельних монологів*. *Сучасність*. Київ, 1993. № 10 (390). С. 100–116.
23. Стех М.- Р. Ігор Костецький. Вибрана бібліографія. *Кур'єр Кривбасу*. 2009. № 232-233. С. 248–280.
24. Стех. М.- Р. Ігор Костецький: начерки до творчого портрета. *Есеїстика в пошуках джерел*. Київ : Пенмен, 2016. С. 222–244.
25. Стех М.- Р. Поліптих про Ігоря Костецького. *Ім'я*. *Есеїстика в пошуках джерел*. Київ : Пенмен, 2016. С. 270–283.
26. Стех М.- Р. В «Сім'ї ХОРСа». *Кур'єр Кривбасу*. 2017. № 326-327-328. С. 188–190.
27. Стех М.- Р. Листи Ігоря Костецького до Юрія Соловія. *Кур'єр Кривбасу*. 2017. № 326-327-328. С. 196–230.
28. «ХОРС-1»: *красне письменство та мистецтва* / упоряд. І. Костецький. Регенсбург : Видавництво «Українське слово», 1946 (жовтень). 192 с.
29. Шерех Ю. МУР і я в МУРі. Сторінки зі спогадів. *Матеріали до історії української еміграційної літератури. Третя сторожа: література, мистецтво, ідеології*. Балтимор-Торонто : Українське незалежне видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1991. С. 365–400.

References

1. Kostetskyi, I., Zuiievskiy, O. (Eds.). (1968-1973). *Vybranyi Stefan George po-ukrainskomu ta inshymy, peredusim slovianskymy movamy* [Selected from Stefan George in Ukrainian and other, primarily Slavic, languages]. (Vols. 1-2). Stuttgart, Germany: Na hori. [In Ukrainian].
2. Virnyi, M. (1988). *Ihor Kostetskyi i yoho vydavnytstvo "Na hori"* [Ihor Kostetsky and his publishing house "Na Hori"]. *Novi dni*, Toronto, XXXIX(466), 21-23. [In Ukrainian].

3. Grabovuch, H. (2003). Do istorii ukrainskoi literatury: doslidzhennia, esei, polemika [On the history of Ukrainian literature: researches, essays, polemics]. Kyiv, Ukraine: Krytyka. [In Ukrainian].
4. Hrak, F. (1947, June 29). "KhORS". *Ukrainska Trybuna*. Munich, 47 (71), 17-20. [In Ukrainian].
5. Derzhavyn, V. (1950). Do rokovyn "KhORSa" [For the anniversary of "KHORS"]. *Porohy*. Buenos Aires, 10, 10-13. [In Ukrainian].
6. Kostetskyi, I. (1951). Lyst z Miunkhenu [A letter from Munich]. *Obrii*. New York, 2, 7. [In Ukrainian].
7. Kostetskyi, I. (1966). Mii Yurii Klen [My Yurii Klen]. *Suchasnist*. Munich, 7 (67), 55-73. [In Ukrainian].
8. Kostetskyi, I. (1991). Lysty do Vadyma Lesycha [Letters to Vadym Lesych]. *Svitovyid* (Boichuk, B. (Ed.) Kyiv; New York, 1 (5), 44-62. [In Ukrainian].
9. Kostetskyi, I. (2005). Stefan George. Osobystist, doba, spadshchyna [Stefan George. Personality, era, heritage]. In *Tobi nalezhyt tsilyi svit: vybrani tvory* [The whole world belongs to you: selected works] (Stekh, M. R. (Pp. 390-516). Kyiv, Ukraine: Krytyka. [In Ukrainian].
10. Kostetskyi, I. (2014). Lysty Ihoria Kostetskoho do Bohdana Boichuka [Letters of Ihor Kostetsky to Bohdan Boichuk] (Stekh, M. R. (Comp.). *Kurier Kryvbasu*, 299-300-301, 193-263. [In Ukrainian].
11. Kostetskyi, I. (2017). Poperednia spovid [Preliminary confession]. *Kurier Kryvbasu*, 326-327-328, 190-196. [In Ukrainian].
12. Kostetskyi, I. Lysty Ihoria Kostetskoho do Yurii Solovii. Chastyna 2 (lysty vid 23.04.1958 do 04.11.1964, neopublikovani, osobystyi arkhiv M. R. Stekha) [Letters from Ihor Kostetsky to Yurii Solovii. Part 2 (letters dated from April 23, 1958 to November 04, 1964, unpublished, personal archive of M. R. Stech). [In Ukrainian].
13. Koshelivets, I. (1947, May). Z pryvodu poiavy "KhORSa" [On the emergence of "KhORS"]. *Litavry*. Salzburg, 2, 71-72. [In Ukrainian].
14. Kravtsiv, B. (1963). Vydavnytstvo "Na hori" i yoho tvorts (Nova storinka do istorii ukrainskoho vydavnychoho rukhu) [The publishing house "Na Hori" and its creators (a new page to the history of Ukrainian publishing movement)]. *Suchasnist*. Munich, 7 (31), 53-58. [In Ukrainian].
15. Pavlychko, S. (1992). Ihor Kostetskyi ta Ezra Pound (Storinka z istorii ukrainskoho modernizmu) [Ihor Kostetsky and Ezra Pound (a page from the history of Ukrainian modernism)]. *Suchasnist*, 11 (379), 135-142. [In Ukrainian].
16. Pavlychko, S. (2007). Povnennia poeta [Return of the poet]. *Oleh Zuyevskiy: "Ya vkhodzhu v Khram..."* [Oleh Zuyevskiy: "I enter the Temple..."] (Kazakova, N. (Comp.). Kyiv, Ukraine: Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia". [In Ukrainian].
17. Pevnyi, B. (2004). Kazkovyi svit Halyny Mazepy [Fairytale world of Halyna Mazepa]. *Ukrainky v istorii* [Ukrainian women in history]. (Pp. 218-226). Kyiv, Ukraine: Lybid. [In Ukrainian].
18. Samchuk, U. (1954). Piat po dvanadtsiatii: zapysky na bihu [Five after twelve: notes on the run]. Buenos Aires, Argentina: Vydavnytstvo Mykoly Denysiuka. [In Ukrainian].
19. Samchuk, U. (1979). Pliana Di-Pi: notatky i lysty [Planet of DP's: notes and letters]. Winnipeg, Canada: Tovarystvo "Volyn" (Instytut doslidiv Volyni). [In Ukrainian].
20. Solovii, Yu. (1962). Vidvidny "Na hori": sprobа intervii z dodatkom praktychnoi eskhatolohii [Visiting "Na Hori": an interview attempt with addition of practical eschatology]. *Suchasnist*. Munich, 11 (23), 77-97. [In Ukrainian].
21. Solovii, Yu. (1962). Vidvidny "Na hori": sprobа intervii z dodatkom praktychnoi eskhatolohii (zakinchennia) [Visiting "Na Hori": an interview attempt with addition of practical eschatology (ending)]. *Suchasnist*. Munich, 12 (24), 30-46. [In Ukrainian].
22. Solovii, Yu., Vovk, V. (1993). Metamorfoza dvokh paralelnykh monolohiv [Metamorphosis of two parallel monologues]. *Suchasnist*, 10 (390), 100-116. [In Ukrainian].
23. Stekh, M.- R. (2009). Ihor Kostetskyi. Vybrana bibliohrafiia [Ihor Kostetsky. A selected bibliography]. *Kurier Kryvbasu*, 232-233, 248-280. [In Ukrainian].
24. Stekh, M.- R. (2016). Ihor Kostetskyi: nacherky do tvorchoho portreta [Ihor Kostetsky: profile pieces for a creative portrait]. In *Eseistyka v poshukakh dzherel* [Essays in search for sources] (Pp. 222-244). Kyiv, Ukraine: Penmen. [In Ukrainian].
25. Stekh, M.- R. (2016). Poliptykh pro Ihoria Kostetskoho. Imia [Polyptych on Ihor Kostetsky. The name]. In *Eseistyka v poshukakh dzherel* [Essays in search for sources]. (Pp. 270-283). Kyiv, Ukraine: Penmen. [In Ukrainian].
26. Stekh, M.- R. (2017). V "Simi KhORSa" [In the "Family of KhORS"]. *Kurier Kryvbasu*, 326-327-328, 188-190. [In Ukrainian].
27. Stekh, M.- R. (2017). Lysty Ihoria Kostetskoho do Yurii Solovii [Letters from Ihor Kostetsky to Yurii Solovii]. *Kurier Kryvbasu*, 326-327-328, 196-230. [In Ukrainian].
28. Kostetskyi, I. (Ed.). (1946, October). "KhORS-1": krasne pysmenstvo ta mystetstva ["KhORS-1": fine literatures and arts]. Regensburg, Germany: "Ukrainske slovo". [In Ukrainian].
29. Sherekh, Yu. (1991). MUR i ia v MURi. Storinky zi spohadiv. Materialy do istorii ukrainskoi emihratsiinoi literatury. [MUR and me. Pages from mementos. Materials on the history of Ukrainian emigration literature]. In *Tretia storozha: literatura, mystetstvo, ideolohii* [The third vigil: literature, art, ideologies]. (pp. 365-400). Baltimore; Toronto, Canada: Ukrainske nezalezhne vydavnytstvo "Smolospyp". [In Ukrainian].

Oksana Supruniuk,

PhD, Senior Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

MODERNISM DISCOURSE IN THE BOOK CULTURE OF PUBLICATIONS BY IHOR KOSTETSKYI: JOURNAL «KHORS» AS THE PREDECESSOR OF THE PUBLISHING HOUSE «NA HORI»

The article is devoted to Ihor Kostetskyi (1913-1983) – one of the ideologues and founders of the Ukrainian cultural process in post-war emigration in Europe. Its innovative activities, connected with the creation of the magazine «KHORS» and the publishing house «Na hori», which were intended to introduce Ukrainians to world literature and art, and to make Ukrainian literature worthy to stand in the circle of other world literatures, is revealed.

Keywords: Ihor Kostetskyi, Ukrainians abroad, book culture, journal «Khors», modernism.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskiy ave., Kyiv, 03039, Ukraine
E-mail: odudko@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 6.06.2019 р.